

VYRESNIŪJŲ KLASIŲ MOKINIŲ ŽINIŲ, GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ ĮSIVERTINIMAS IR NUOMONĖ APIE PSICHOAKTYVIŪJŲ MEDŽIAGŲ VARTOJIMO PREVENCIJĄ MOKYKLOJE

Inga Bankauskienė

Vilniaus universitetas

Santrauka

Psichoaktyviųjų medžiagų (PM) vartojimo prevencijos aktualumą patvirtina minėtų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimų duomenys Lietuvoje. Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vartojimą, kaip vieną iš pagrindinių problemų (kartu su patyčių, smurto ir mokyklos nelankymo problemomis), įvardija ir pačios mokyklos.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti, kaip vyresniųjų klasių mokiniai vertina turimas žinias, gyvenimo įgūdžius ir kokia jų nuomonė apie PM vartojimo prevenciją mokykloje.

Medžiaga ir metodai. Tyrime dalyvavo 339 vienos Vilniaus bendrojo ugdymo mokyklos 5–11 klasių mokiniai: 161 mergina ir 178 vaikinai. Respondentų apklausai naudotas anoniminis klausimynas, kurį sudarė darbo autorė, remdamasi B. E. Dobson ir L. Wright (1995) sukurtu narkotikų vartojimo prevencijos vykdymo Europos mokyklose modeliu bei mokslinėje literatūroje aprašytais gyvenimo įgūdžiais, saugumo ir psichologinio klimato mokykloje vertinimais, kurių svarba pabrėžiama vykdant PM vartojimo prevenciją.

Rezultatai ir išvados. Saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje palankiau vertina vyresniųjų klasių merginos nei vaikinai. Merginos geriau nei vaikinai įsivertino žinias apie alkoholio ($p = 0,0001$), tabako ($p = 0,001$) ir narkotikų ($p = 0,008$) vartojimo poveikį bei pasekmes. Vyresniųjų klasių mokiniai streso įveikos įgūdžius įsivertino prasčiausiai (6,95 balo), o sąlyginai geriausiai – gebėjimą atsispirti bendraamžių spaudimui vartoti PM (7,87 balo). Merginos geriau nei vaikinai įsivertino gyvenimo įgūdžius kritiškai ir kūrybiškai mąstyti ($t = 3,013$, $p = 0,003$) ir bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius ($t = 3,645$, $p = 0,0001$). Mokiniai, kurie gerai vertina psichologinį klimatą mokykloje ir klasėje, geriau vertina ir turimus gyvenimo įgūdžius bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius, įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas. Dažniausiai mokiniai veiksmingoms PM vartojimo prevencinėms priemonėms priskyrė tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimą (48,7 proc.), informacijos PM vartojimo prevencijos klausimais teikimą mokiniams (44,2 proc.) bei tėvų ir vaikų santykių stiprinimą (42,5 proc.).

Reikšminiai žodžiai: psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija, mokinių žinios apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes, gyvenimo įgūdžiai.

ĮVADAS

Psichoaktyviųjų medžiagų (toliau – PM) vartojimo prevencijos aktualumą patvirtina PM vartojimo paplitimo tyrimų duomenys Lietuvoje. 11–15 metų amžiaus mokinių tyrimas „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvensena ir sveikata“ (angl. *Health behavior in School-Aged Children*, HBSC) parodė, kad Lietuvoje 1994–2010 m. laikotarpiu bent kartą per paskutinįjį mėnesį rūkančių paauglių skaičius padidėjo: berniukų – nuo 11,3 proc. iki 21,2 proc., mergaičių – nuo

3,6 proc. iki 15 proc. Reguliariai (nors kartą per savaitę) alkoholinių gėrimų vartojančių berniukų ir mergaičių Lietuvoje 1994–2010 m. laikotarpiu taip pat padaugėjo: berniukų – nuo 9,6 proc. iki 12,9 proc., mergaičių – nuo 4,3 proc. iki 8,1 proc. Pažymėtina, kad ir narkotikų vartojimo problema vis aktualesnė Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Pastaruoju metu narkotikų jau yra išbandęs kas trečias (33,5 proc.) penkiolikos metų berniukas ir kas penkta (18,4 proc.) to paties amžiaus mergaitė. 2002 m. penkiolikmečių berniukų, prisipažinusių, kad nors kartą gyvenime vartojo kokių nors narkotikų, buvo 14,6 proc., mergaičių – 6,7 proc. [1].

Pateikiami panašūs ir Lietuvoje vykdomo Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo Europos mokyklose projekto (angl. *The European School Survey Project on Alcohol and other Drugs*, ESPAD) rezultatai.

Adresas susirašinėti: Inga Bankauskienė
Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Edukologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
El. p. inga.bankauskiene@gmail.com

1995–2011 m. laikotarpiu atlikti tyrimai atskleidė, jog Lietuvoje 15–16 metų amžiaus mokinių grupėje paskutinįjį mėnesį rūkusių berniukų padaugėjo nuo 34,2 proc. (1995 m.) iki 39 proc. (2011 m.), mergaičių – atitinkamai nuo 18,3 proc. iki 35 proc. Per paskutiniąsias 30 dienų alkoholinių gėrimų vartojusių berniukų ir mergaičių skaičius Lietuvoje kito labai nežymiai: berniukų – nuo 65 proc. sumažėjo iki 62,7 proc., mergaičių – nuo 65,3 proc. sumažėjo iki 63,7 proc. 2011 m. tyrimo duomenimis, mergaičių alkoholio vartojimas paplitęs šiek tiek labiau negu berniukų. Padidėjo mokinių, bent kartą gyvenime bandžusių kokių nors narkotikų, dalis: 2011 m. 21,9 proc. mokinių (28 proc. berniukų ir 15,9 proc. mergaičių) buvo bandę kokių nors narkotikų (2007 m. – 20 proc.) [2].

Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vartojimą, kaip vieną pagrindinių problemų (kartu su patyčių, smurto ir mokyklos nelankymo problemomis), įvardija ir pačios mokyklos [3, 4].

Prevenција yra vienas iš dažniausiai minimų PM vartojimo ir jo keliamų problemų sprendimo būdų, tad kyla klausimas, kokios PM vartojimo prevencijos priemonės yra iš tiesų veiksmingos. Prevencijos priemonių veiksmingumas gali būti nustatomas įvairiais būdais [5]. Manoma, kad viena iš priežasčių, kodėl labai sparčiai plinta mokinių PM vartojimas, – neveiksminga PM vartojimo prevencinė veikla mokyklose [6], kuri yra fragmentiška, nenuosekli, trūksta veiklos vertinimo [3, 4, 7, 8]. Mokslininkai pažymi, kad reikalingi ne tik aktyvūs PM vartojimo prevencijos veiksmai, bet ir visavertė mokyklos aplinkos analizė, kai pagrindinėms problemoms įvardyti apklausiami mokiniai. Tik tokiu atveju galima tikėtis, kad PM vartojimo prevencijos programų turinys atitiks esamus poreikius ir jų įgyvendinimas bus veiksmingas ir efektyvus [9].

Siekiant veiksmingai vykdyti PM vartojimo prevenciją būtina derinti informavimą apie PM su gyvenimo įgūdžių ir neigiamų nuostatų PM vartojimo atžvilgiu ugdymu [10, 11]. Vykdomos PM vartojimo prevencijos priemonės turi remtis mokinių raišą skatinančiais interaktyviais metodais, jų įvairove [11, 12, 13], o vykdomos PM vartojimo prevencijos programos turi būti ilgalaikės (per visą mokymosi mokykloje laikotarpį), su nuolat pasikartojančiomis intervencijomis, skirtomis jau įgytoms žinioms, įgūdžiams ir nuostatomis įtvirtinti [11, 14, 15].

Įrodyta, kad visomis tiek smurto, tiek PM vartojimo, tiek mokyklos nelankymo prevencijos programomis siekiama kurti pozityvų mokyklos klimatą

[13], o gyvenimo įgūdžių ugdymas yra neatsiejamas nuo prevencinės veiklos. Iš dalies gyvenimo įgūdžių sampratos tikslas yra sukurti saugią aplinką, kurioje jauni žmonės galėtų lavinti ir formuoti savo įgūdžius. Dėl to tinkama atmosfera mokykloje ir klasėje yra svarbus gyvenimo įgūdžių sampratos elementas [16].

Šio tyrimo **tikslas** – išanalizuoti, kaip vyresniųjų klasių mokiniai vertina savo turimas žinias, gyvenimo įgūdžius, taip pat kokia jų nuomonė apie PM vartojimo prevenciją mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, koks mokinių požiūris į saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje;
2. Išnagrinėti, kaip mokiniai vertina turimas žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes;
3. Atskleisti, kaip mokiniai vertina turimus gyvenimo įgūdžius;
4. Išsiaiškinti, kokia mokinių nuomonė apie PM vartojimo prevencinių priemonių veiksmingumą.

TYRIMO OBJEKTAS IR METODAI

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo 339 vienos Vilniaus bendrojo ugdymo mokyklos 5–11 klasių mokiniai. Paskutiniuosius metus besimokantys (12 klases) mokiniai neįtraukti į apklausą dėl pasirengimo brandos egzaminams. Tyrimas atliktas 2012 m. gegužės–birželio mėnesiais. Apklausą vykdė patogiosios atrankos metodu. Tyrime dalyvavo tik pamokose apklausos metu buvę 5–11 klasių mokiniai. Išdalytos 448 anketos, grąžintos 345, atsakomumas – 77 proc. Statistinei analizei naudotos 339 tinkamai užpildytos anketos. Mokinių demografinių rodiklių analizė (1 lentelė) parodė, kad mokinių pasiskirstymas pagal lytį panašus (161 mergina ir 178 vaikinai).

Tyrimo instrumentas ir metodai. Respondentų apklausai naudotas anoniminis klausimynas, kurį sudarė darbo autorė, remdamasi kitų šalių mokslininkų atliktų panašių tyrimų patirtimi [17] ir mokslinėje literatūroje aprašytais gyvenimo įgūdžiais [13, 16, 18–21], kurių ugdymas pabrėžiamas vykdant PM vartojimo prevenciją.

Autorės sukurta anketą sudarė 3 klausimų grupės: 1 – klausimai, skirti demografiniams duomenims surinkti (amžius, lytis, klasė); 2 – klausimai subjektyviai turimoms žinioms ir gyvenimo įgūdžiams įsivertinti. 5–11 klasių mokinių buvo prašoma įvertinti savo turimas žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes pagal skalę nuo 1 (nieko nežinau) iki 10 (labai gerai žinau).

1 lentelė. Demografiniai mokinių duomenys

Klasė	Lytis				Amžius		Iš viso (n)
	Merginos		Vaikinai		Vid.	SD	
	n	proc.	n	proc.			
5 kl.	20	47,6	22	52,4	11,36	0,53	42
6 kl.	34	49,3	35	50,7	12,28	0,44	69
7 kl.	23	42,6	31	57,4	13,44	0,5	54
8 kl.	26	49,1	27	50,9	14,28	0,53	53
9 kl.	18	39,1	28	60,9	15,33	0,63	46
10 kl.	21	60	14	40	16,54	0,51	35
11 kl.	19	47,5	21	52,5	17,55	0,64	40
Iš viso	161	47,89	178	52,11	14,40	0,54	339

7–11 klasių mokiniams buvo užduotas papildomas klausimas apie turimus gyvenimo įgūdžius (kritinį ir kūrybinį mąstymą, gebėjimą bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius, priimti gerai apsvarstytus sprendimus, sėkmingai spręsti kilusias problemas, įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas). Minėtus įgūdžius mokiniai vertino pagal skalę nuo 1 (visiškai neturiu įgūdžių) iki 10 (turiu labai gerus įgūdžius). Atsižvelgus į mokinių amžių ir mokytojų pateiktas pastabas dėl mokinių gebėjimo įsivertinti turimus gyvenimo įgūdžius, 5–6 klasių mokiniams minėtas klausimas neužduotas. 3 klausimų grupė buvo skirta išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina PM vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumą, saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje bei PM vartojimo prevencijai skiriamą dėmesį mokykloje. Saugumui ir psichologiniam klimatui mokykloje vertinti naudojome teiginius, kurie mokslinėje ir metodinėje literatūroje priskiriami sveikai mokyklai, t. y. saugiai, palaikančiai mokinius ir skatinančiai jų sveikatą [13, 17].

Analizuojant tyrimo duomenis taikyti šie skaičiavimo metodai: mokinių grupių atsakymų skirtumų statistiniam reikšmingumui tikrinti naudotas *chi* kvadrato kriterijus bei taikytas dviejų nepriklausomų imčių vidurkių palyginimas (Stjudento *t* kriterijus), o kelių grupių vidurkiams palyginti naudota vienfaktorinė dispersinė analizė (ANOVA). Patikrinant taikytas pasikliautinių intervalų metodas ($p \leq 0,05$). Statistinė analizė atlikta naudojantis statistinės analizės *SPSS (Statistical Package for Social Sciences)* 16 versijos ir *Microsoft office Excel 2007* programiniais paketais.

REZULTATAI

Tyrimo rezultatai parodė, kad vyresniųjų klasių mokinių nuomonė apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo prevencijai skiriamą dėmesį mokykloje

yra panaši ($p > 0,05$). Daugiausia mokinių manė, kad mokykloje pakankamai dėmesio skiriama alkoholio (44 proc.), tabako (41,6 proc.) ir narkotikų (38,1 proc.) vartojimo prevencijai. Beveik trečdalis (29,8 proc.) mokinių nurodė, kad mokykloje per mažai skiriama dėmesio rūkymo prevencijai. Tik mažą dalis mokinių (nuo 7 iki 14 proc.) mano, kad mokykloje per daug dėmesio skiriama alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo prevencijai. Atlikus vienfaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) nustatyta, kad vyresniųjų klasių mokinių subjektyvus žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinimas reikšmingai nesiskyrė nepriklausomai nuo to, ar, jų manymu, mokykloje pakankamai dėmesio skiriama minėtų medžiagų vartojimo prevencijai, ar ne.

Vykdamas PM vartojimo prevencijos priemones svarbus veiksnys yra saugi, palaikanti mokinius ir jų sveikatą puoselėjanti aplinka mokykloje. Todėl siekėme išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje. Analizei atlikti taikytas *chi* kvadrato kriterijus (2 lentelė). Šiame tyrime nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi merginų ir vaikinų saugumo ir psichologinio klimato mokykloje vertinimai. Vyresniųjų klasių vaikinų, nesutinkančių su teiginiu, kad „mokiniai, turintys problemų dėl PM vartojimo, visada sulauks mokyklos administracijos ir mokytojų pagalbos“, yra dvigubai daugiau nei merginų. Merginos į mokyklą eiti nori labiau nei vaikinai; jos palankiau vertina psichologinį mokyklos klimatą nei vaikinai. Statistiškai reikšmingai daugiau vyresniųjų klasių merginų nei vaikinų sutiko su teiginiais, kad „mokykloje esu gerbiamas kaip asmenybė nepriklausomai nuo to, kaip aš mokausi“; „mokykloje malonu tiesiog būti, susitikti su draugais, bendrauti“. Tyrimo rezultatai parodė, kad saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje vyresniųjų klasių merginos vertina palankiau nei vaikinai.

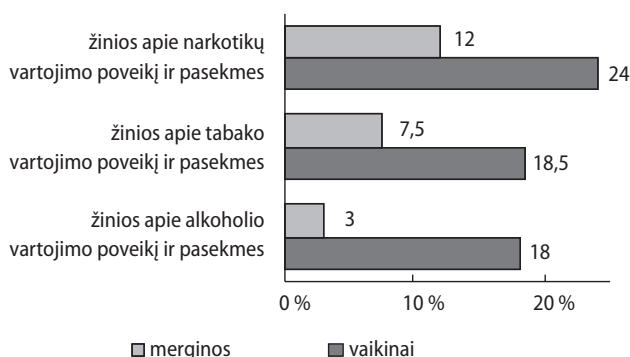
2 lentelė. 5–11 klasių mokinių nuomonė apie saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje

Teiginiai	Atsakymo variantas		Lytis			x ²	p
			merginos	vaikinai	bendrai		
Mokiniai, turintys problemų dėl PM vartojimo, visada sulauks mokyklos administracijos ir mokytojų pagalbos	nesutinku	n	16	34	50	7,176	0,028*
		proc.	9,9	19,1	14,7		
	sutinku	n	85	74	159		
		proc.	52,8	41,6	46,9		
	nežinau	n	60	70	130		
		proc.	37,3	39,3	38,3		
Mokykloje jaučiuosi saugus	nesutinku	n	35	45	80	4,825	0,090
		proc.	21,7	25,3	23,6		
	sutinku	n	102	93	195		
		proc.	63,4	52,2	57,5		
	nežinau	n	24	40	64		
		proc.	14,9	22,5	18,9		
Man norisi eiti į mokyklą	nesutinku	n	65	96	161	6,653	0,036*
		proc.	40,4	53,9	47,5		
	sutinku	n	55	43	98		
		proc.	34,2	24,2	28,9		
	nežinau	n	41	39	80		
		proc.	25,5	21,9	23,6		
Mano mokykloje geras psichologinis klimatas (gera, draugiška nuotaika)	nesutinku	n	28	51	79	6,230	0,044*
		proc.	17,4	28,7	23,3		
	sutinku	n	71	64	135		
		proc.	44,1	36,0	39,8		
	nežinau	n	62	63	125		
		proc.	38,5	35,4	36,9		
Mano klasėje geras psichologinis klimatas (gera, draugiška nuotaika)	nesutinku	n	36	44	80	5,095	0,078
		proc.	22,4	24,7	23,6		
	sutinku	n	83	71	154		
		proc.	51,6	39,9	45,4		
	nežinau	n	42	63	105		
		proc.	26,1	35,4	31,0		
Mokykloje malonu tiesiog būti, susitikti su draugais, bendrauti	nesutinku	n	21	32	53	12,003	0,002*
		proc.	13,0	18,0	15,6		
	sutinku	n	123	106	229		
		proc.	76,4	59,6	67,6		
	nežinau	n	17	40	57		
		proc.	10,6	22,5	16,8		
Mokykloje esu gerbiamas kaip asmenybė nepriklausomai nuo to, kaip aš mokausi	nesutinku	n	35	49	84	8,597	0,014*
		proc.	21,7	27,5	24,8		
	sutinku	n	94	76	170		
		proc.	58,4	42,7	50,1		
	nežinau	n	32	53	85		
		proc.	19,9	29,8	25,1		

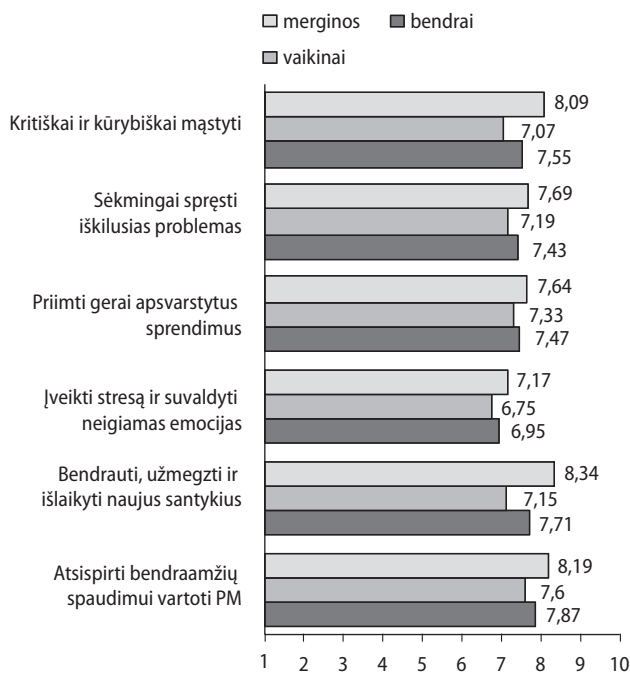
* p < 0,05

Taikant T testą (Stjudento) palyginti vaikinių ir merginų žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinimų vidurkiai. Mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad vyresniųjų klasių merginos geriau nei vaikinai įsivertino žinias apie alkoholio (p = 0,0001), tabako (p = 0,001) ir narkotikų (p = 0,008) vartojimo poveikį bei pasekmes (3 lentelė).

1 pav. pateikiame neigiamai (nuo 1–4 balų) žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinusių mokinių pasiskirstymą pagal lytį. *Dvigubai* daugiau vyresniųjų klasių vaikinių nei merginų žinias apie *narkotikų* ir *tabako* vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertino neigiamai ir *šešis* kartus

1 pav. Neigiamai (nuo 1 iki 4 balų) savo žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinusių 5–11 klasių mokinių pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

2 pav. 7–11 klasių mokinių turimų gyvenimo įgūdžių įsivertinimų vidurkis (balais)

3 lentelė. 5–11 klasių merginų ir vaikų žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertinimo vidurkiai

Žinios	Žinių vidurkis			t	p
	Bendras vidurkis	Vaikinai	Merginos		
ALKOHOLIO vartojimo poveikis ir pasekmės	8,16	7,6	8,7	4,176	0,0001**
TABAKO vartojimo poveikis ir pasekmės	8,04	7,5	8,5	3,209	0,001**
NARKOTIKŲ vartojimo poveikis ir pasekmės	7,59	7,1	8	2,670	0,008*

* p < 0,05, ** p ≤ 0,001

4 lentelė. 5–11 klasių mokinių žinių įsivertinimo vidurkiai priklausomai nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programos vykdymo klasėje

Žinios	Vykdyta programa	Vidurkis	t	p
ALKOHOLIO vartojimo poveikis ir pasekmės	Taip	8,92	3,333	0,001**
	Ne	7,94		
TABAKO vartojimo poveikis ir pasekmės	Taip	9,01	4,428	0,0001**
	Ne	7,76		
NARKOTIKŲ vartojimo poveikis ir pasekmės	Taip	8,31	2,562	0,011*
	Ne	7,39		

* p < 0,05, ** p ≤ 0,001

5 lentelė. 7–11 klasių mokinių gyvenimo įgūdžių įsivertinimo vidurkiai priklausomai nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos programos vykdymo klasėje

Gyvenimo įgūdžiai	Vykdyta programa	Vidurkis	t	p
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	Taip	8,44	3,044	0,003*
	Ne	7,48		
<i>Įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas</i>	Taip	7,56	2,118	0,036*
	Ne	6,76		
<i>Sėkmingai spręsti kilusias problemas</i>	Taip	7,93	2,127	0,035*
	Ne	7,27		
<i>Kritiškai ir kūrybiškai mąstyti</i>	Taip	8,15	2,230	0,028*
	Ne	7,36		

*p < 0,05

daugiau vaikų nei merginų žinias apie *alkoholio* vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertino neigiamai. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vyresniųjų klasių merginos savo žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes vertina geriau nei vaikinai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai skyrėsi žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes bei gyvenimo

6 lentelė. 7–11 klasių mokinių gyvenimo įgūdžių įsivertinimo vidurkiai priklausomai nuo psichologinio klimato vertinimo

Gyvenimo įgūdžiai	Psichologinio klimato vertinimas	Vidurkis	F statistika	p
Mokykloje malonu				
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	<i>tiesiog būti, susitikti su draugais, bendrauti</i>			
	Sutinku	8	5,282	0,006*
	Nesutinku	6,7		
Nežinau	7,3			
Mokykloje geras psichologinis klimatas				
<i>Įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas</i>	Sutinku	7,5	5,152	0,006*
	Nesutinku	6		
	Nežinau	7		
Klasėje geras psichologinis klimatas				
<i>Bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius</i>	Sutinku	8,1	3,752	0,025*
	Nesutinku	7		
	Nežinau	7,6		
<i>Įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas</i>	Sutinku	7,3	3,233	0,041*
	Nesutinku	6,2		
	Nežinau	7		

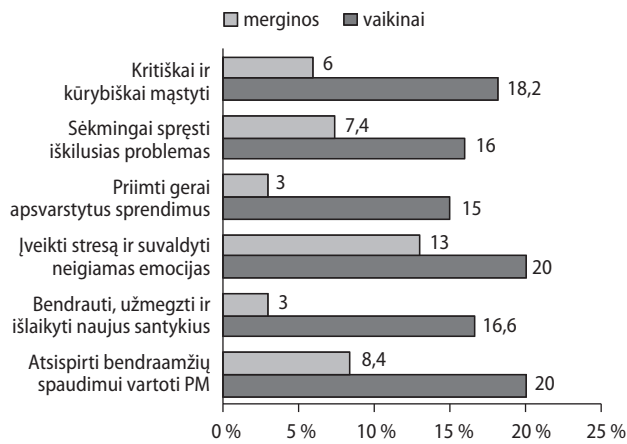
* p < 0,05

įgūdžių (bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius; įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas; sėkmingai spręsti kilusias problemas; kritiškai ir kūrybiškai mąstyti) įsivertinimas lyginant tuos vyresniųjų klasių mokinius, kurių klasėse buvo vykdoma PM vartojimo prevencijos programa (4 ir 5 lentelės).

Vyresniųjų klasių mokiniai streso įveikos įgūdžius įsivertino prasčiausiai, o sąlyginai geriausiai – atsispirti bendraamžių spaudimui vartoti PM (2 pav.).

Nustatyta statistiškai reikšmingų skirtumų tarp vyresniųjų klasių merginų ir vaikų gyvenimo įgūdžių kritiškai ir kūrybiškai mąstyti (merginų minėto įgūdžio vertinimų vidurkis 8,09 balo, o vaikų – 7,06 balo) (p = 0,003, t = 3,013) bei bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius įsivertinimų (atitinkamai 8,33 balo ir 7,14 balo) (p = 0,0001, t = 3,645).

Siekdami atsakyti į klausimą, ar vyresniųjų klasių mokinių psichologinio klimato mokykloje ir klasėje vertinimai turi įtakos jų gyvenimo įgūdžių įsivertinimui, atlikome vienfaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) (6 lentelė). Mokiniai, kuriems mokykloje tiesiog malonu būti, susitikti su draugais ir bendrauti, statistiškai reikšmingai geriau vertina įgūdį bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius nei tie

3 pav. Neigiamai (nuo 1 iki 4 balų) savo gyvenimo įgūdžius įsivertinusių 7–11 klasių mokinių pasiskirstymas pagal lytį (proc.)

mokiniai, kuriems mokykloje būti nemalonu. Mokiniai, kurie teigė, kad *mokykloje* geras psichologinis klimatas, geriau įsivertino streso įveikos įgūdžius nei mokiniai, kurie nemano, jog psichologinis klimatas mokykloje yra geras. Mokiniai, nurodę, jog jų *klaseje* yra geras psichologinis klimatas, geriau įsivertino įgūdžius bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius bei įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas nei tie mokiniai, kurie nesutiko, kad jų klaseje yra geras psichologinis klimatas. Galime daryti išvadą, jog mokiniai, kurie gerai vertina psichologinį klimatą mokykloje ir klaseje, statistiškai reikšmingai geriau vertina ir savo gyvenimo įgūdžius bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius bei įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas.

3 pav. pateikiamas neigiamai (nuo 1–4 balų) gyvenimo įgūdžius įsivertinusių mokinių pasiskirstymas pagal lytį. *Dvigubai* daugiau vaikinių nei merginų įgūdžius sėkmingai spręsti kilusias problemas ir atsispirti bendraamžių spaudimui vartoti PM įsivertino neigiamai. *Trigubai* daugiau vaikinių nei merginų įgūdžius priimti gerai apsvarstytus sprendimus bei bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius įsivertino neigiamai. Galime daryti išvadą, kad vyresniųjų klasių merginos minėtus gyvenimo įgūdžius įsivertino geriau nei vaikinai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokiniai, vertindami PM vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumą, neturėjo bendros nuomonės, t. y. nebuvo nė vienos priemonės, kurią, kaip veiksmingą, būtų pažymėję daugiau kaip pusė vyresniųjų klasių mokinių (7 lentelė).

7 lentelė. 5–11 klasių vaikinių ir merginų nuomonės vertinant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumą

Priemonės	Veiks- mingos		Lytis			x ²	p
			mer- ginos	vai- kinai	ben- drai		
Sudaryti sąlygas mokiniams turiningai leisti laisvalaikį po pamokų	taip	n	58	74	132	1,094	0,317
	proc.	n	36,0	41,6	38,9		
	ne	n	103	104	207		
	proc.	n	64,0	58,4	61,1		
Stiprinti mokytojų ir mokinių santykius	taip	n	60	67	127	0,005	1,000
	proc.	n	37,3	37,6	37,5		
	ne	n	101	111	212		
	proc.	n	62,7	62,4	62,5		
Stiprinti tėvų ir vaikų santykius	taip	n	71	73	144	0,330	0,566
	proc.	n	44,1	41,0	42,5		
	ne	n	90	105	195		
	proc.	n	55,9	59,0	57,5		
Ugdyti mokinių gyvenimo įgūdžius	taip	n	58	60	118	0,200	0,732
	proc.	n	36,0	33,7	34,8		
	ne	n	103	118	221		
	proc.	n	64,0	66,3	65,2		
Teikti mokiniams informaciją apie PM	taip	n	72	78	150	0,028	0,913
	proc.	n	44,7	43,8	44,2		
	ne	n	89	100	189		
	proc.	n	55,3	56,2	55,8		
Riboti tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumą	taip	n	66	99	165	7,237	0,009*
	proc.	n	41,0	55,6	48,7		
	ne	n	95	79	174		
	proc.	n	59,0	44,4	51,3		
Formuoti neigiamas nuostatas PM vartojimo atžvilgiu	taip	n	35	39	74	0,001	0,970
	proc.	n	21,7	21,9	21,8		
	ne	n	126	139	265		
	proc.	n	78,3	78,1	78,2		
Organizuoti bendraamžių mokymų užsiėmimus PM vartojimo prevencijos temomis	taip	n	47	35	82	4,186	0,043*
	proc.	n	29,2	19,7	24,2		
	ne	n	114	143	257		
	proc.	n	70,8	80,3	75,8		

* p < 0,05

Dažniausiai mokiniai veiksmingoms PM vartojimo prevencinėms priemonėms priskyrė tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimą (48,7 proc.), informacijos PM vartojimo prevencijos klausimais teikimą mokiniams (44,2 proc.), tėvų ir vaikų santykių stiprinimą (42,5 proc.) bei sąlygų sudarymą mokiniams turiningai leisti laisvalaikį po pamokų (38,9 proc.).

T testą (Studento) taikant vidurkių skirtumams nustatyti tarp dviejų imčių palyginti vaikinių ir

merginų vertinimai dėl PM vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumo (7 lentelė). Nustatyta, kad statistiškai reikšmingai daugiau vyresniųjų klasių vaikų nei merginų mano, jog viena veiksmingiausių priemonių yra tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimas. O bendraamžių vedamų užsiėmimų PM vartojimo prevencijos temomis organizavimą veiksmingesne priemone laiko statistiškai reikšmingai didesnė dalis merginų nei vaikų. Vertinant kitų išvardytų PM vartojimo prevencijos priemonių veiksmingumą reikšmingų skirtumų tarp merginų ir vaikų grupių nenustatyta.

REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame straipsnyje aptariami mokinių subjektyvūs žinių apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes bei kai kurių gyvenimo įgūdžių įsivertinimai, saugumas bei psichologinis klimatas mokykloje, taip pat mokinių vertinimai, kokios PM vartojimo prevencijos priemonės yra veiksmingos, bei jų nuomonė apie PM vartojimo prevencijai skiriamą dėmesį mokykloje.

Mūsų tyrimo duomenys papildė ir patvirtino anksčiau Lietuvoje atliktų tyrimų analogiškus duomenis [22], kad dažniausiai mokiniai veiksmingiausioms PM vartojimo prevencijos priemonėms priskiria tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimą. ESPAD 2011 m. tyrimo rezultatai parodė, kad alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių prieinamumas nepilnamečiams Lietuvoje nuo 2007 m. nepakito ir išlieka gana didelis. 72 proc. 15–16 m. moksleivių 2011 m. teigė, kad panorėję jie gana lengvai arba labai lengvai galėtų įsigyti cigarečių. Alkoholinių gėrimų lengviau įsigyti miestuose nei miesteliuose ir kaimuose [1]. Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių prieinamumo ribojimas, kaip veiksminga aplinkos prevencijos strategijos priemonė, patvirtinta ir moksliniais tyrimais užsienyje [23, 24].

Mokslininkai veiksmingais PM vartojimo prevencijos programų veiksniais įvardija ir neigiamą požiūrį į PM vartojimą bei gyvenimo įgūdžių ugdymą [25–27]. Tik kas penktas mūsų tyrime dalyvavęs vyresniųjų klasių mokinys neigiamų nuostatų PM vartojimo atžvilgiu formavimą bei trečdalis mokinių gyvenimo įgūdžių ugdymą priskyrė prie veiksmingų PM vartojimo prevencijos priemonių. Galime daryti prielaidą, kad mokiniams trūksta informacijos apie gyvenimo įgūdžių ir neigiamų nuostatų PM vartojimo atžvilgiu ugdymo svarbą vykdant PM vartojimo prevenciją. Mūsų tyrimo rezultatai atskleidė, kad informacijos PM vartojimo prevencijos klausimais

teikimas mokinių buvo priskirtas prie trijų veiksmingiausių prevencijos priemonių.

Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad vien žinios nekeičia žmogaus elgesio [28], o pamokų metu įgytas žinias mokiniai dar turi papildyti ir įtvirtinti popamokinėje veikloje. Šias žinias jiems reikia paversti tvirtais įsitikinimais, įgūdžiais, tinkama elgsena [29]. Pažymėtina, kad mūsų tyrime dalyvavę mokiniai viena iš trijų veiksmingiausių PM vartojimo prevencijos priemonių įvardijo ir tėvų bei vaikų santykių stiprinimą. Kiti mokslinių tyrimų rezultatai rodo, kad prevencijos programos, į kurias įtraukiama visa šeima, duoda daugiau naudos, negu vien tėvams ar vien vaikams skirtos strategijos [30–32]. Kiti Lietuvos mokslininkai [33] ir užsienio šalių autoriai [34–36] nurodo, kad tėvų ir šeimos vaidmuo prevencinėje veikloje yra labai svarbus, o glaudus ir veiksmingas namų ir mokyklos bendradarbiavimas, aktyvus tėvų įsitraukimas į PM vartojimo prevencinę veiklą turi didelės įtakos prevencijos veiksmingumui. Mokinių nuomone, veiksminga prevencijos priemonė – sudaryti sąlygas mokiniams turiningai leisti laisvalaikį po pamokų. Mokinių įvardyta priemonė yra pagrįsta ir mokslininkų [33, 37], tai patvirtina ir Lietuvos gyventojų nuomonė: užimtumą, kaip veiksmingą PM vartojimo prevencinę priemonę, įvardijo 77,2 proc. Lietuvos studentų ir 66 proc. suaugusiųjų Lietuvos gyventojų [38].

Kitų Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo, kad mokinių nuomone, vykdant PM vartojimo prevenciją pati reikalingiausia yra informacija apie narkotikų vartojimo pasekmes ir poveikį. Tai rodo, kad mokiniai šia tema nežino ar žino per mažai arba nėra tikri, kad jų turima informacija yra teisinga [39, 40]. Mūsų tyrimo rezultatų duomenimis, vyresniųjų klasių merginos žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes įsivertino geriau nei vyresniųjų klasių vaikinai. Tokie rezultatai leidžia teigti, kad vykdant PM vartojimo prevenciją reikėtų atkreipti dėmesį į vaikų turimų žinių lygį. Pažymėtina, kad atlikti moksliniai tyrimai siekiant įvertinti PM vartojimo prevencijos priemonių taikymo veiksmingumą atsižvelgiant į lyčių skirtumus atskleidžia prieštarigus rezultatus. Įgyvendinant tarptautinę PM vartojimo prevencijos programą „Gyvai“ tyrimais patvirtinti reikšmingi skirtumai tarp minėtos prevencijos programos įgyvendinimo ir geresnių rezultatų būtent tarp berniukų, o ne mergaičių [41]. O prevencijos projektas „Smart“ buvo veiksmingas mergaitėms, tačiau praktiškai jokio poveikio neturėjo berniukams [42]. Tai patvirtina ir projekto „Alert“ įgyvendinimo rezultatai [43]. Tokie prieštaringi tyrimų rezultatai tik dar kartą įrodo, kaip svarbu vertinti

vykdomų PM vartojimo prevencijos programų ir priemonių veiksmingumą.

PM vartojimo prevencija – tai ne vienkartinė, o tęstinė, ilgalaikė, nepertraukiama ir sisteminga veikla, todėl ji veiksmingesnė, kai planuojama ir vykdoma pagal atitinkamą prevencijos programą [44, 45]. Mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingai skyrėsi žinių apie alkoholio, tabako, narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes bei gyvenimo įgūdžių (bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius; įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas; sėkmingai spręsti kilusias problemas; kritiškai ir kūrybiškai mąstyti) įsivertinimas tarp tų vyresniųjų klasių mokinių, kurių klasėse buvo vykdoma PM vartojimo prevencijos programa.

Mokslininkai ne tik patvirtina, kad PM vartojimo prevencijos programos suteikia mokyklai prevencinio darbo kryptį, bet ir nurodo, jog prevencijos programos veiksmingos ne tik mažinant PM vartojimą – jų poveikis daug platesnis. PM vartojimo pirminės prevencijos programose taikomos priemonės ir metodai gali padidinti mokinių savivertę, pagerinti tarpusavio santykius su mokytojais bei draugais ir išugdyti nemažai gyvenimo įgūdžių [28, 46]. Pabrėžiama, kad ir ugdymo programa mokykloje iš esmės turėtų būti prevencinė, tie specialistai, kurie turi sveikatos ugdymo patirties, turi prisiimti atsakomybę bei užtikrinti, kad visiems mokiniams būtų sudarytos galimybės lavinti socialinius gebėjimus bei stiprinti emocinį stabilumą, ir visa tai būtų neatskiriama mokyklos ugdymo programos dalis [46].

Visomis programomis, skirtomis smurto, PM vartojimo, mokyklos nelankymo prevencijai, siekiama kurti pozityvų mokyklos ir klasės klimatą [13]. Mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad mokiniai, kurie gerai vertina psichologinį klimatą mokykloje ir klasėje, geriau vertina ir turimus gyvenimo įgūdžius bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius bei įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas.

Mūsų tyrimas atskleidė, kad vykdamas PM vartojimo prevenciją svarbu deramą dėmesį skirti mokinių žinių ir gyvenimo įgūdžių ugdymui, atsižvelgiant ne

tik į mokinių nuomonę apie vykdomą PM vartojimo prevenciją mokykloje, bet ir lyčių aspektus, saugumą ir psichologinį klimatą mokykloje, PM vartojimo prevencijos programos įgyvendinimą klasės lygmeniu.

IŠVADOS

1. Saugumą mokykloje ir psichologinį klimatą, kuris yra svarbus vykdamas PM vartojimo prevenciją, palankiau vertina vyresniųjų klasių merginos nei vaikinai: merginų daugiau nei vaikinų sutiko su teiginiais, kad „mokiniai, turintys problemų dėl PM vartojimo, visada sulauks mokyklos administracijos ir mokytojų pagalbos“; „mokykloje tiesiog malonu būti, susitikti su draugais, bendrauti“; „man norisi eiti į mokyklą“; „mano mokykloje geras psichologinis klimatas“ bei „mokykloje esu gerbiamas kaip asmenybė nepriklausomai nuo to, kaip aš mokausi“.
2. Mokiniai, kurie gerai vertina psichologinį klimatą mokykloje ir klasėje, geriau vertina ir savo gyvenimo įgūdžius bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius bei įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas.
3. Vyresniųjų klasių merginos žinias apie alkoholio, tabako ir narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes bei gyvenimo įgūdžius kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius įsivertino geriau nei vaikinai.
4. Mokiniai, kurių klasėje buvo vykdoma PM vartojimo prevencijos programa, geriau įsivertino žinias apie alkoholio, tabako, narkotikų vartojimo poveikį ir pasekmes bei gyvenimo įgūdžius bendrauti, užmegzti ir išlaikyti naujus santykius, įveikti stresą ir suvaldyti neigiamas emocijas, sėkmingai spręsti kilusias problemas bei kritiškai ir kūrybiškai mąstyti.
5. Mokiniai veiksmingoms PM vartojimo prevencinėms priemonėms priskyre tabako gaminių ir alkoholinių gėrimų prieinamumo ribojimą, informacijos PM vartojimo prevencijos klausimais teikimą mokiniams bei tėvų ir vaikų santykių stiprinimą.

Straipsnis gautas 2013-04-02, priimtas 2013-05-15

Literatūra

1. Tamošiūnas T, Šutinienė I. Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose (ESPAD, 2011). Tyrimo Lietuvoje ataskaita. 2012;56.
2. Zaborskis A. Rūkymo, alkoholinių gėrimų ir narkotikų vartojimas tarp Lietuvos paauglių 1994–2010 metais. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2012 [žiūrėta 2012-10-08]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/leidiniai/tyrimas/2012_ruk_alk.pdf>.
3. Auškelis R, Dulinskaitė I, Valantiejienė S. Lietuvoje įgyvendinamos prevencinės programos. Tarptautinėje praktikoje taikomos prevencinės programos ataskaita. Vilnius, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras. 2010;104 [žiūrėta 2012-04-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.sppc.lt/index.php?1767916592>>.
4. Prevencinių programų vykdymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose ypatumų tyrimo ataskaita. Viešoji įstaiga NPD. Vilnius, 2010;44 [žiūrėta 2012-04-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.sppc.lt/index.php?1767916592>>.
5. Tolston ER, McDonald S, Moriarty AR. Peer Mediation among High School Students: A Test of Effectiveness. *Children Schools*. 1992;14(2):86-93.
6. Gurevičius R, Vainoriūtė L. Narkomanijos profilaktinės veiklos ypatumai profesinių mokyklų socialinių pedagogų darbe. *Visuomenės sveikata*. 2008;4(43):46-55.
7. Kestenis A. Policijos vaidmuo atliekant pirminę narkomanijos prevenciją, mažinančią narkotikų paklausą. *Jurisprudencija*. 2002;35(27):108-116.
8. Narkotikų kontrolės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Metinis pranešimas 2007. Vilnius: Baltijos kopija, 2007.
9. Petronytė G, Zaborskis A, Veryga A. Jaunimo alkoholinių gėrimų vartojimo rizikos veiksniai ir prevencijos programų kryptys. *Medicina (Kaunas)*. 2007;43(2):103-109.
10. Flay B. Approaches to substance use prevention utilising school curriculum plus social environment change. *Addictive Behaviours*. 2000;25(6):861-886.
11. Bulotaitė L. Narkotikai ir narkomanija. Iliuzijos ir realybė. Vilnius, 2004.
12. Tamošiūnas T, Šutinienė I, Šimaitis A. Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. ESPAD. Vilnius, 2008;86.
13. Ашкините Р, Блука И, Булотаите Л и др. Учащиеся и наркотики. Руководство для учителей. UNDCP, 2002;107.
14. Sloboda Z. School Prevention. In: Leukefeld CG, ir kt. (eds.). *Adolescent Substance Abuse*. Springer, 2009;191-212.
15. Scheier L, Botvin G, Diaz T, Griffin K. Social skills, competence, and drug refusal efficacy as predictors of adolescent alcohol use. *Journal of Drug Education*. 1999;29(3):251-278.
16. Ives R. Gyvenimo įgūdžių samprata. In: *Mokykla be narkotikų: mokytojo knyga*. Vilnius: Homo liber, 2002;12-14.
17. Dobson BE, Wright L. A Consultative Project on the Effective Implementation of Drug Education in Five European Countries. Report, 1995.
18. Botvin G. Substance abuse prevention through life skills training. In: Peters RDeV, McMahon J. (eds). *Preventing childhood disorders. Substance abuse and delinquency*. Sage, Newbury Park, 1996;215-240.
19. Botvin G. Preventing drug abuse in schools: social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiologic factors. *Addictive behaviors*. 2000;25(6):887-897.
20. Botvin GJ, Griffin KW. Life skills training as a primary prevention approach for adolescent drug abuse and other problem behaviors. *International journal of emergency mental health*. 2002;4(1):41-48.
21. Botvin GJ, Griffin KW. Life Skills Training: Empirical findings and future directions. *Journal of Primary Prevention*. 2004;25:211-232.
22. Jaruševičienė L, Valius L, Veryga A, Žemaitienė N. Paauglių požiūris į priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo prevenciją. Lietuvos bendrosios praktikos gydytojas. 2009;XIII(6-8):375-382.
23. Ahmad S. The cost-effectiveness of raising the legal smoking age in California. *Medical Decision Making*. 2005;25(3):330-340.
24. Room R, Babor T, Rehm J. Alcohol and public health. *Lancet*. 2005;365(9458):519-530.
25. Gottfredson DC, Wilson DB. Characteristics of effective school-based substance abuse prevention. *Prevention Science*. 2003;4:27-38.
26. Tobler NS, Lessard T, Marshall D, Ochshorn P, Roona M. Effectiveness of school-based drug prevention programs for marijuana use. *School Psychology International*. 1999;20:105-137.
27. Tobler NS. Drug prevention programs can work: Research findings. *Journal of Addictive Diseases*. 1992;11(3):1-28.
28. Bulotaitė L. Priklausomybių anatomija: narkotikai, alkoholis, lošimas, internetas, darbas, pirkimas. Vilnius: Tyto alba, 2009;233.
29. Davidavičienė AG, Stonienė L. Narkotikų vartojimo ir ŽIV/AIDS prevencija ugdymo institucijose: metodinės rekomendacijos. Vilnius, 2000;46.
30. Brody GH, Kogan SM, Chen YE, Murry VM. Long-Term Effects of the Strong African American Families Program on youths' conduct problems. *Journal of Adolescent Health*. 2008;43:474-481.
31. Stormshak EA, Dishion TJ, Light J, Yasui M. Implementing family-centered interventions within the public middle school: linking service delivery to change in student problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2005;33(6):723-733.
32. Battistich V, Solomon D, Watson M, Schaps E. Caring school communities. *Educational Psychologist*. 1997;32(3):137-151.
33. Tamošiūnas T, Šutinienė I, Šimaitis A. Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimas Europos mokyklose. ESPAD. Vilnius, 2008;86.
34. Perry CL, Williams CL, Komro KA, Velten-Mortenson S, Stigler MH, Munson KA ir kt. Project Northland: long-term outcomes of community action to reduce adolescent alcohol use. *Health Education Research*. 2002;17(1):117-132.
35. Aguire-Molina M, Gorman D. Community-based approaches for the prevention of alcohol, tobacco and other drug use. *Annual Review of Public Health*. 1996;17:337-358.
36. Seitz V, Rosenbaum LK, Apfel NH. Effects of family support intervention: a ten-year follow-up. *Child Development*. 1985;56:376-391.
37. Bielskutė J, Zaborskis A. Paauglių narkomanija ir jos veiksniai. *Sveikatos mokslai*. 2003;4:7-15.
38. Suaugusiųjų Lietuvos gyventojų požiūrio į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą tyrimas. „Spinter“ tyrimai, Vilnius: Narkotikų tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, 2012;25.
39. Jurgaitienė D, Andrejevas V, Grubliauskienė J. Narkomanijos prevencijos mokyklose lyginamieji aspektai. *Sveikatos mokslai*. 2011;21(2):48-51.
40. Bulotaitė L. Moksleiviai ir narkotikai (tyrimų medžiaga). Vilnius, 1998;22.
41. Vigna-Taglianti F, Vadrucchi S, Faggiano F, Burkhart G, Siliquini R, Galanti MR. Is universal prevention against youths' substance misuse really universal? Gender-specific effects in the EU-Dap school-based prevention trial. *Journal of Epidemiology Community Health*. 2009;63:722-728.
42. Graham JW, Johnson CA, Hansen WB ir kt. Drug use prevention programmes gender, and ethnicity: evaluation of three seventh – grade Project SMART cohorts. *Preventive Medicine*. 1990;19:305-313.
43. Longshore D, Ellickson PL, McCaffrey DF ir kt. School-based drug prevention among at-risk adolescents: effects of ALERT Plus. *Health Education and Behavior*. 2007;34:651-668.
44. Avizinis S, Čaplinskas S, Dmitrijevas V ir kt. Narkomanija ir jos prevencija: informacinė medžiaga. Vilnius, 2001;136.
45. Ellickson PL. Schools. In Coombs RH and Ziedonis D. (eds). *Handbook on Drug Abuse Prevention: A Comprehensive Strategy to Prevent the Abuse of Alcohol and Other Drugs*. 1995;93-120.
46. Allen-Meares P, Washington RO, Welsh BL. Social work services in schools. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1986;301.

The self-assessment of 5-11 grade students' knowledge, life skills and attitudes to psychoactive substances use prevention at school

Inga Bankauskienė
Vilnius University

Summary

The importance of psychoactive substances use prevention among students is supported by the psychoactive substance use prevalence data in Lithuania. Psychoactive substances use is one of the main problems (as bullying, violence, and school attendance problems) in Lithuanian schools.

The aim of this study was to analyse the self-assessment of 5-11 grade students' knowledge, life skills and attitudes to psychoactive substances use prevention at school.

Measures and methods. The sample of the study was 339 respondents: 161 girls and 178 boys. Specially designed questionnaire was used for the survey based on B. E. Dobson and L. Wright school-based drug prevention model in Europe.

Results and conclusions. Girls evaluated safety and psychological climate in the school better than boys. Also girls better than boys evaluated their knowledge of alcohol ($p = 0.0001$), tobacco ($p = 0.001$) and drugs ($p = 0.008$) consumption and consequences. Students rated the worst (6.95 points) their life skills „to cope with stress and manage negative emotions“ but relatively the best „to resist peer pressure to use psychoactive substances“ (7.87 points). Girls better than boys assessed their life skills „critical and creative thinking“ ($t = 3,013, p = 0,003$)

and „communicate, establish and maintain a new relationship“ ($t = 3,645, p = 0,0001$). Those students, who evaluated the psychological climate in the school as good, also better assessed their own skills to „communicate, establish and maintain a new relationship“ and „to cope with stress and manage negative emotions“. According to the opinion of students, the most effective preventive measure of psychoactive substances use is the control of tobacco and alcohol sales to minors (48,7 %), as well as strengthening parent-child relationships (42,5 %). Another important measure is dissemination of information about psychoactive substances use prevention for students (44,2 %).

Keywords: psychoactive substances use prevention, students' knowledge about alcohol, tobacco and drugs consumption and consequences, life skills.

Correspondence to Inga Bankauskienė
Vilnius University Faculty of Philosophy
Universiteto 9/1, LT-01513 Vilnius, Lithuania
E-mail: inga.bankauskiene@gmail.com

Received 2 April 2013,
accepted 15 May 2013